

szak hímzései egyrészt fehérek, fellelhetők a színes darabok is, melyek az egyes fejlődési fokokat mutatják. De a régebbi minták sem tűnnek még el teljesen.

(Folyt. köv.)

Eckert Irma.

Ebman-kóró, barlang-kóró.

Móra Ferenc néhány hónappal halála előtt egyszer azt kérdezte tőlem, hogy milyen eredetű lehet a *Glycyrrhiza echinata*-nak Szeged környékén hallott *ebmankóró* neve. Én csak azt válaszolhattam neki, hogy nyilván összetétel, s hogy ennek számunkra érthetetlen *ebman* előtagja valószínűleg nem eredeti alak, hanem valamilyen korábbi alaknak a romlása. Csefkő Gyula barátommal e kérdésről beszélgetve, ő azt a véleményét fejezte ki, hogy az összetételnek ez a mai alakja talán **ebmankó-kóró*-ból lett, s hogy ez tréfás eredetű elnevezés lehetett (szokottabb népies nevei Györffy István botanikus kartársam szíves közlése szerint: *ördögborda*, *ördögoldal*, *mézyökérfű*, *édésfa*, *édösgyökér*, *cukorkóró*, *tüskés higviric* és a torontálmegyei Klárafalván: *cötkén*), amely azon alapul, hogy az alföldi puszták kutyái ezt a kb. félméteres cserjét ugyanarra használják, amire a városi kutyák a házak sarokköveit, s ilyenkor szokásuk szerint, mint valami mankóra, odátámasztják felemelt egyik lábukat. Én Csefkőnek ezt a feltevését elég valószínűnek tartom, mégpedig nemcsak tárgyi, hanem alakai szempontból is, mert ez az eredetibbnek feltételezett **ebmankókóró* hangsor *tete > te* típusú egyszerejtéssel (l. erről MNy. XXX, 69) igen könnyen rövidülhetett *ebmankóró*-vá. De ha csakugyan ebből lett, akkor ennek a rövidülésnek nagyon réginek kell lennie, még abból az időből valónak, mikor a mai labiális *a* helyett még az Alföldön is illabiális *ä* hangot ejtettek. Azért gondolom ezt, mert ennek a cserjének, ismét Györffy kartársam szíves közlése szerint, Makón és Aradon *ednám-kóró* nevét is feljegyezték, ez pedig alig lehet egyéb mint *ä* hangú **ebmám-kóró* alaknak *b > d* hangváltozás és az *m* és *n* helycserje útján való további romlása.

Erről az **ebmankó-kóró > N. ebman-kóró* egyszerejtés-

ről eszembe jutott, hogy a *Salsola tragus*-nak¹ a nép nyelvében *ballagó² > ballangó > barlangó-n kívül balla és ballang kóró > barlang-kóró³ ∴ ballan̄kóró > barlan̄kóró neve is van (EtSz. I, 259). Ezek a névalakok pedig ismét csak egyszerejtés következményei lehetnek: ballagókóró > ballakóró (s ennek későbbi rövidülése balla) és ballangókóró (> barlangókóró) > ballan̄kóró (> barlan̄kóró). Ezek a ballakóró és ballan̄kó:ó alakok pedig ismét csak egyszerejtés következtében keletkezettek. Az egyszerejtésnek e példái azonban nagyon megleptek engem. Megleptek azért, mert ezek az egyetlen példái annak, hogy egy *tede* > *te* típusbeli mássalhangzó és magánhangzó kapcsolatának nem másod, hanem első ízben való ejtése maradt el. Minden más előttem ismeretes esetben t. i. *tede* > *te* rövidülés történt (l. MNy. XXX, 70), csak ebben az egyben: *tede* > *de*. Azt hiszem azonban, hogy ez a szabálytalan fejlődés csak látszat. A többi idetartozó sok eset tanúsága alapján nézetem szerint bizonyosnak tarthatjuk, hogy az egykori ballagókóró és ballan̄gókóró hangsorokból is szabályosan a *tede* > *te* típus szerint (vagyis a *kó* kapcsolat kiesésével) *ballagóró és *ballan̄góró lett, csakhogy ezeknek az ilymódon értelmetlenné vált összetételeknek utótagját a népetimológia *g* > *k* változás útján utóbb ismét értelmesítette.

Megemlítem ezzel kapcsolatban, hogy ez a *tede* > *te* típusú egyszerejtés úgylátszik sokkal gyakoribb jelenség, mint amilyennek régebben hittük. Azon rövid idő alatt ugyanis, amely erről szóló közleményem (MNy. XXX, 70) megjelenése óta eltelt, még következő eseteit vettem észre: (*bolondforma* >) *bolomforma: N. *bomfordi*, R. *Drávászád* > (*Drávászád* ~) R. *Drászád* (Csánki: II, 281), (szláv *glavatica* >) *galávatica > *galática (> *galóca*, Horger: MNy. XXXI, 58), Szent György-, pünkösds-hava > R. Szent György-, pünkösds-ha, (R. *kivé* >

¹ Így az EtSz.-ban; de Györffy szerint helyesen: *Salsola kali*.

² Ezen elnevezésének okára vö.: „Elszáradván és tövétől elszakadván, a szél maga előtt kergeti és így kóroja bebarangolja a síkságot”. Révai-Lex.

³ Ez a *gk*-val vagy akár *kk*-val való alak persze csak a közlő (téves) etimologizálásának lehet az eredménye, mert mássalhangzó után a mi nyelvünkben tudvalevőleg nem következhet hosszú mássalhangzó.

*kivē > R. *kive* (~) *kivi > *ki* 'hinaus', *kisdedóvó* > N. *kisdedó* (: > N. *dedó*), (R. *lěvé* >) R. *lěvě* > *lě* 'hinunter', R. *Lövöld* > R. *Löld* (> *Löd*), N. *pilinc* > N. *pinc* 'ütőfa', *suhug > (*su-hog* ~) N. *sug* (> *súg*: *sugdos*), N. *tabajdok* > N. *tajdok* 'ügyetlen', (bolg.-tör. *tuγul:) *tuγuluk* > R. *tuluk* (> *tulok*), szláv *Virovitica* > *Virovica (> R. *Věrěvěca* > R. *Věrěŭce* > *Verőce*), lat. *vigilia* > N. *vilia* (N. és Ny. VI, 160). Egy magasrangú államférfiunk, aki nemrégiben hosszú előadást tartott a magyar rádióban, a *politika* és *politikai*, *társadalom* és *társadalmi* szavakat beszédje folyamán elejétől végig, következetesen, kivétel nélkül (bizonyára teljesen tudattalanul) mindig így ejtette: *polika* és *polikai*, *társalom* és *társalmi*.

Horger Antal.

Űz-fűz.

Ez ikerszavunk eredetére alaktanilag háromféle magyarázat lehetséges: 1. *űz*-ből való ikerítés *f*-fel, mint pl. *tere-fere* (vö. *tere-tura*, másrészt N. *tiri-firi*, *tiri-piri* 'fecsegés', *tiri-tiri* MTsz.); vagy 2. *fűz*-ből való ikerítés a szókezdő *f* elhagyásával, pl. *irég-forog* < *firég-forog*; vagy pedig 3. az *űz* 'ago' és *fűz* 'texo' igék összetételéből lett ikerszóvá.

Úgy látszik, CzF. összetételnek tartja az *űz-fűz* szót, mert felveszi a *fűz* címszó szövegébe is (az összetételek után, II. 999.), de külön cikket is szán neki az *űz* után (VI. 701: *űz-fűz* al.). Mellérendelő összetételnek tartja e szót *Fülöp Adorján* az ikerszókról írt tanulmányában (Erd. Múz. VI. 82), s így magyarázza *Simonyi Zsigmond* (Nyr. 3: 437) is. *Kúnos Ignác* (*Az ikerszókról* c. fiatalkori értekezésében, a *Simonyi-féle Tanulmányok az egyetemi magyar nyelvtani társaság köréből* I, 3: 250. lapján) már ingadozik az összetétellel való magyarázat és a *fűz* igéből való származtatás közt, mert az egymáshoz illeszkedő ikerszók azon példái közt említi az *űz-fűz*-t, amelyekben a második tag *f* hangja „organikus” s az első tag a másodikhoz „illeszkedett” [talán értsd: kapcsolódott; ma illeszkedésen mást értünk.] Ezzel szemben *Apor Dezső* (*Az ikerszók*. Bp. 1906. 9. l.) inkább a *fűz*-ből való származtatás felé hajlik, mert a mássalhangzó elhagyásának ama példái közé sorolja, amelyekben „a rövidülésseleket